

МЕРЕЖА ПОСТАЧАННЯ КОКАЇНУ

Ефект таргана і зиск у 30 000 %

— Мене звать бен Ладен.

Цього весняного дня сіється дрібна мряка в Ла-Пасі, болівійській столиці. Там вічно болить голова, а я ховаюся від опадів на порозі, чекаючи на поїздку в гори. Автівка щойно підїхала — темно-сіра «тойота лендкрузер», заднє вікно якої затемнене плівкою, що відкочується по кутках. Вистрибнув водій, аби відрекомендуватися.

— Мене за оце звать бен Ладеном, — пояснює він, по-смикуючи свою кущисту, смоляну бороду, яка вигналася дюймів на шість із підборіддя. — Це ви хочете подивитися, де ми вирощуємо коку, еге?

Саме так. Це тут, в Андах, укоренилася торгівля кокаїном — глобальний бізнес десь на 90 млрд доларів за рік. Кокаїн споживають у всіх країнах світу, але кожна дрібка його походить із однієї з трьох південноамериканських країн: Болівії, Колумбії та Перу. Цей наркотик, який мож-

на нюхати у вигляді порошку і палити у вигляду креку, робиться з коки — кущодеревної рослини, яка прижилася на передгір'ях Анд. Я приїхав до Болівії побачити на власні очі, як вирощують коку, і якнайбільше довідатись про економіку кокаїнового бізнесу біля самого початку величезної, жорстокої і казково прибуткової мережі постачання.

Застрибую на заднє сидіння лендкрузера й відразу думаю, що краще: відчинити вікно, впускаючи дощ, або не робити цього й далі нюхати, як у багажнику смердить бензином каністра, що протікає. Вирішую трохи прочинити і, щоб не намокнути, посунутись на середину сидіння. Ми рушаємо і підіймаємося з 10 000 до 13 000 футів, аби подолати верховини болівійського плато високо в Андах, що лежить утрічі вище, ніж Катманду в Гімалаях. Автівка гарчить, коли бен Ладен, то підспівуючи, то відмовчуючись, долає один закрут дороги за іншим. Ми їдемо крізь хмари, які інколи розступаються і показують латки снігу на іншому боці долини.

Болівія вирощує коку переважно у двох зонах: у вологій провінції Чапаре в центрі країни, де за останні десятиріччя рослина прижилася під час буму торгівлі кокаїном, і в Юнгасі, теплого лісового регіоні на північний схід від столиці, де люди це листя вирощували протягом сторіч. Саме туди ми й прямуємо; під час повільного спуску східним схилом повітря теплішає, голе каміння на схилі гори спочатку вкривається мохом, а тоді — щільною зеленою ковдрою папороті. Я видивляюсь на протилежний бік долини, аби відволіктися від страхів Каміно-Лос-Юнгас. Її тут називають *camino de la muerte*, «дорогою смерті»; це вузький гравійний пугівець, що притулився до сипкого крутосхилу праворуч, а ліворуч лежить ущелина завглибшки

1000 футів. Бен Ладен бадьоро завертає лендкрузер на сліпих поворотах (а раз промчав крізь невеличкий водоспад), а я посуваюсь до правих дверцят, де чіпляюся за ручку і готуюсь вистрибнути в разі небезпеки, якщо відчую, що автівка починає сунутись у безодню.

На щастя, нічого не сталось. Через кілька годин подорожі, під час якої іноді доводилось вручну розчищати завали, ми прибули до місця призначення. Може, через те що в мене майже не лишилося нервів після пекельної подорожі, але Тринідад-Пампа, село з 5 тисячами мешканців, які живуть у будиночках зі шлакоблоків і рифленого заліза, здалося мені раєм. Обабіч дороги до містечка росли бананові дерева, які замінили собою крутосхили, котрі вздовж долини на північ і південь були акуратно загосподарьовані терасами по кілька футів заввишки. Далі за ними високі гори тонуть у хмарах, які виокремлюються на тлі синього неба. Я вистрибую з автівки в теплий полудень, радію можливості розім'яти ноги і прямую узбіччям до плантації. Куші, які там ростуть, переплутати неможливо. Делікатне мигдалеподібне листя росте на ніжних стеблах, що галузяться з грубших пеньків, дбайливо посаджених у рудий ґрунт. Це кока, листя вартістю мільярди доларів, через яке щороку вбивають тисячі людей. Терасу за терасою вирубано в скелях, і куші утворюють довгу зелену драбину.

На перехресті в центрі села я зустрічаю Едгара Мармані, голову місцевої спілки виробувачів коки, який прийшов прямцем із плантації — руки брудні, гумові чоботи. Спілка наркофермерів? Майже скрізь у світі це вважалося б незаконним. Але коли йдеться про коку, то болівійський режим вільніший, ніж в інших південноамериканських країнах. В Андах листя споживали задовго до прибуття в Америку

європейців. Одні роблять із ним чай, а інші — жують жменями. (Болівійських селян можна часто побачити під час роботи з випнутою щокою, — то вони ссуть жуйку з листя.) У такому вигляді листя дає дуже м'який ефект стимуляції — нічого схожого з кокаїном. Листя нібито допомагає від холоду, голоду, висотної хвороби, що додають прикросів життю на болівійській верховині. У багатьох готелях Ла-Паса прибульцям подають чай із кокою; донедавна це робили і в американському посольстві. Я й собі випив філіжанку під час сніданку; вона здалась мені не набагато міцнішою за зелений чай. Аби дозволити таке «традиційне» використання листя, щороку болівійський уряд відводить невеликі терени під вирощування коки.

Однак Мармані віддає перевагу пепсі, і ми в мінімаркеті сідаємо на пластикові стільці, а на столику між нами — пластикові склянки та дволітрова пляшка пепсі. Я починаю з питання про те, як виростити гарний урожай коки.

— Спочатку треба зробити *wachus*, — відповідає він і показує на схили, вживаючи місцеве слово на означення терас.

Кожну терасу два фути завглибшки очищують від каміння. На кожного члена громади припадає по десять терас, а найбільші землевласники мають понад акр землі. У Юнгасі м'який клімат і родючий ґрунт, тому фермери щороку збирають до трьох урожаїв із кущів коки, що краще, ніж при вирощуванні кави, яка дає лише один урожай і вибагливіша до умов, потребуючи затінку. Єдиний складний час — узимку, каже Мармані, бо в липні, серпні й вересні нема дощу, і ми «*estamos jodidos*» — у скруті. Зірване листя висушується на сонці й пакується в *takis*, п'ятдесятифунтові тюки. Вантажівка доправляє їх на ринок Вілла Фатіма

в Ла-Пасі, що є одним із двох місць у країні, де коку можна продати легально. Кожен водій показує ліцензію, в якій вказано вагу і походження вантажу.

Фермерів, які вирощують коку, толерують і навіть шанують у Болівії, президент якої Ево Моралес сам був *cocalero*, як називають вирощувачів. Порушуючи всі закони, він колись привіз тюки коки до Мангеттену і з викликом жував її на засіданні ООН, де закликав скасувати міжнародні конвенції, які лишають це листя поза законом. Ця витівка була частиною ширшого спротиву західному втручання в андські справи, як він це розумів. У 2008 році він вислав посла США за втручання в місцеву політику, а на додачу виставив і Управління боротьби з наркотиками США. Попри міжнародні заборони листя коки, держава Болівія підтримує різні галузі вітчизняної промисловості, що випускають із коки різні вироби, — від цукерок, тістечок, напоїв до зубної пасти з кокою. Займається цим Управління з питань коки й комплексного розвитку на чолі з заступником міністра, яке видає ліміти на вирощування листя. Ідея полягає в тому, щоб і забезпечити обсяги для ринку чаю, зубної пасти тощо, і не давати листя для наркоторгівлі. Проте система ця не досконала: за оцінкою ООН 2014 року, Болівія виділила під вирощування коки 20 400 гектарів землі, чого вистачає для вироблення 33 000 тонн сушеного листя. Водночас на два ліцензовані ринки країни припадало лише 19 798 тонн, тобто менш ніж 2/3 виробленого обсягу листя коки¹. Тобто цілком можна стверджувати, що решта потрапила на нелегальний ринок для переробки на кокаїн.

¹ “Plurinational State of Bolivia, Monitoring of Coca Cultivation 2014”, UNODC, August 2015 (in Spanish), at https://www.unodc.org/documents/bolivia/Informe_Monitoreo_Coca_2014/Bolivia_Informe_Monitoreo_Coca_2014.pdf.

Оскільки картелям для виробництва кокаїну потрібне листя коки, уряди зосередилися саме на плантаціях коки, намагаючись підірвати витoki незаконного бізнесу. З кінця 1980-х років південноамериканські країни-постачальниці коки почали отримувати від США кошти та експертну допомогу для боротьби з наркотиками шляхом виявлення і знищення ферм, які вирощували коку нелегально. Економічне пояснення дуже просте: якщо скорочується постачання продукту, зростає його дефіцит і ціна. Саме дефіцит робить золото дорожчим за срібло, а нафту дорожчою за воду: якщо багато людей щось хоче, а в обігу того нема, то треба приплатити, щоб те дістати. Уряди сподіваються, що, урізаючи постачання коки, вони сприятимуть підвищенню ціни на листя, а отже, і на виробництво кокаїну. Якщо ціна на кокаїн зростатиме, міркують вони, менше людей у заможному світі купуватиме його. Так само як очікування низького врожаю какао нещодавно підняло у світі ціни на шоколад (і шоколадоголікам довелося обмежити свої апетити), нищення насаджень коки підніме ціни на кокаїн, і споживачі цього наркотику менше вдаватимуться до нього.

Колумбія та Перу, в яких наразі кращі стосунки зі США, ніж у Болівії, значно прикрутили шрубки. Армії обох країн відрядили на упорядження теренів, аби й сліду не лишилося від куштів коки. Проте місцева горовина надзвичайно ускладнила це завдання. Туди й назад літали легкі літаки, й коригувальники видивлялися зрадливі тераси, на яких уродила кока. Фермери навчилися приховувати ці рослини, але влада вдосконалила їх виявлення. Тепер літкам коригувальників допомагають супутники, які дають фахівцям докладну зйомку теренів, аби можна було відрізнити легальні плантації бананів та кави від нелегальних — коки.

Солдатів озброюють такими мапами й надсилають вручну нищити плантації. У Колумбії вдавалися до розпорощення з легких літаків гербіцидів. Селяни нарікають, що разом із кокою нищать багато цілком легальних рослин. У 2015 році Колумбія на невизначений термін призупинила програму розпорощення гербіцидів із повітря, бо ВООЗ попередила, що гербіциди можуть викликати рак.

Спустошення за допомогою кампанії нищення виглядало успішним, принаймні на перший погляд. За кілька минулих десятиріч Болівія, Колумбія й Перу знищили тисячі квадратних миль нелегальних плантацій коки, щороку збільшуючи обсяг ліквідованого врожаю. Застосовуючи ручну працю, уряди трьох країн 1994 року знищили близько 6 000 га коки¹, а 2014 року — біля 120 000 га. Це виняткове досягнення: масштаби зробленого стануть зрозумілими, якщо уявити собі щорічне просапування садка, площа якого в 14 разів більша за площу Мангеттену (а при цьому військові ще й стріляли). За приблизними розрахунками ООН, в Андах знищено половину кущів коки.

Щорічна втрата близько 50 % продукції завдала б неправної шкоди більшості галузей промисловості. А от кокаїновий ринок повертає своє. Акр за акром коку труїли, палили, обпорскували, а фермери йшли деінде й садовили нові кущі навзамін втрачених. Завдяки цьому загальний обсяг виробництва майже не змінився. У 2000 році, після першого десятиріччя боротьби з кокою, в Південній Америці успішно використовували під цю рослину приблизно 220 000 га, тобто стільки, скільки і 1990 року. Проте картелі швидко знайшли інші джерела постачання. Нищення

¹ “World Drug Report 2006”, UNODC, 2007, at <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2006.html>.

в Перу стимулювало вирощування коки в Колумбії. Коли Колумбія подвоїла зусилля і повиганяла фермерів, тераси з кокою з'явилися в Перу. Західні експерти називають це «ефектом повітряної кулі»: якщо кулю натиснути в одному місці, вона випнеться в іншому. У латиноамериканців є приземленіша назва для цього феномену: «ефект таргана». Ви, як тарганів, виганяєте наркоторгівців з однієї кімнати, а вони незабаром оселяються деінде в домі.

Це не знеохочує прибічників знищення, які доводять, що не йдеться про цілковиту ліквідацію вирощування коки, а лишень про здорожчання процесу. Для підтримання високої врожайності попри обпорскування плантацій фермерам доводиться працювати на землі набагато більше. Потреба в нових плантаціях замість знищених військовими значно здорожчує бізнес. У минулому майже весь урожай коки можна було переробити на кокаїн. А тепер чи не половина втрачається, бо кущі за наказом влади висмикують або обробляють гербіцидами.

Однак попри те що доводиться тепер вирощувати коки вдвічі більше, щоб зберегти обсяг урожаю, картолям не довелося підвищувати ціни. Сьогодні в США грам чистого кокаїну коштує приблизно 180 доларів (грам на вулиці зазвичай удвічі дешевший, бо його чистота становить лише 50 %)¹. Така ціна тримається вже понад 20 років, незважаючи на те, скільки вирубано кущів мачете і скільки витрачено галонів гербіцидів. Одним із пояснень стабільності ціни під час шоккових подій для постачальників є падіння попиту (тобто в обігу менше продукції, але менше людей хоче її купувати, тому ціна не змінюється). Проте не схоже,

¹ Див. с. 75 у: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/ondcp/policy-and-research/2013_data_supplement_final2.pdf.

що це так. Із 1990-х років кількість регулярних споживачів кокаїну в США трималася на рівні 1,5–2 млн. Нещодавно відбулося поважне падіння споживання в США, однак це компенсувалося стрімким зростанням попиту в Європі. ООН вважає світовий попит стабільним. Тому маємо загадку: постійний попит і скорочене постачання мали б призвести до зростання ціни, але кокаїн залишається дешевим. Як вдалося картелям обійти основні закони економіки?

Аби зрозуміти, як їм це вдалося, розгляньмо практику *Walmart*, який подібним чином інколи, здавалося, порушував закони попиту і пропозиції. Щорічний загальносвітовий прибуток найбільшого у світі ритейлера *Walmart* становить приблизно півтрильйона доларів. Їхній успіх зумовлений тим, що ціни зросли не набагато порівняно з тим часом, коли Бад і Сем Волтони 1962 року відкрили першу свою крамницю. На минулий День подяки люди купували індичку по 40 центів за фунт і на додачу комплект із дев'ятьох (таких собі) оздоблених до свята обідніх тарілок за 1,59 долара.

Завдяки таким надзвичайно низьким цінам покупці й люблять *Walmart*. Але такі низькі ціни дуже б'ють по фермерах і виробниках, які постачають товари. Вони скаржаться, що *Walmart* та інші великі мережі роздрібної торгівлі відкраяли такий шмат ринку бакалії, що можуть тепер певною мірою диктувати умови постачальникам. Усі знають, що таке монополія: коли одна компанія є домінантним продавцем певного продукту й може тому правити будь-яку ціну. Критики таких ритейлерів, як *Walmart*, звинувачують їх у «монопсонії», тобто в домінантній позиції *покупців* певних продуктів. (Запозичене з грецької «монополія» означає «єдиний продавець», а «монопсонія» —

«єдиний покупець».) Монополіст може диктувати свої ціни споживачам, які не знаходять альтернативного продавця; так само монополіст може диктувати закупівельні ціни постачальникам, які не знаходять альтернативного покупця. За цією ж теорією, якщо ви справді хочете мати численних покупців, то треба належати до *Walmart*. Магазин про це знає і тому може притиснути постачальників повною мірою. Опитування часопису *Forbes* засвідчило, що постачальники, які продавали велику частку свого товару через *Walmart*, пересічно мали нижчу норму прибутку, ніж ті, у кого обсяг бізнесу з магазином був менший. Різниця особливо помітна на ринку одягу: виробники одягу, які через *Walmart* продавали менш ніж 10 % продукції, змогли підтримувати середню маржу на рівні 49 %, а ті, хто продавав понад 20 %, — лише 29 %¹. Заниження цін і примушування постачальників підвищувати ефективність, звичайно, йде на користь споживачам і вигідне всій економіці. Так, унікальне дослідження Мак-Кінсі виявило, що сам лише *Walmart* дав 12 % приросту продуктивності економіки США в другій половині 1990-х років². Водночас це ускладнює життя постачальникам. Можете бути певні, що в разі неврожаю і зростання коштів виробництва потерпатиме не супермаркет і не споживачі.

Walmart іще не відкрився в Колумбії. Але наркоторгівці в регіоні вже застосували його ідеї до маніпулювання системою постачання. Почнімо з того, що картелі більше, ніж можна собі уявити, схожі на мегамаркети, бо є покупцями,

¹ Tom van Riper, "The Wal-Mart Squeeze", *Forbes*, April 24, 2007, at http://www.forbes.com/2007/04/23/walmart-suppliers-margins-lead-cx_tvr_0423_walmart.html.

² Charles Fishman, "The Wal-Mart You Don't Know", *Fast Company*, December 2003, at <http://www.fastcompany.com/47593/wal-mart-you-dont-know>.

а не виробниками. Уявляється, що весь кокаїновий бізнес від початку й до кінця перебуває в руках картелю, а озброєні бандити з любов'ю плекають кущики коки, підсипають добрив і поміж тим мордують конкурентів. Проте зазвичай це працює по-іншому. Сільськогосподарським аспектом кокаїнової торгівлі переважно зайняті прості фермери, як-от у Тринідад-Пампі, котрі, якби їм платили стільки, скільки платять за коку, радо вирощували б помідори або банани. Картелі радше відіграють роль великих супермаркетів, закупаючи продукцію у фермерів, переробляючи, пакуючи й продаючи її споживачам.

Чи такі ж однакові південноамериканські наркобарони, як топ-менеджери *Walmart*, коли йдеться про управління постачальниками? Це вирішили з'ясувати двоє економістів: Хорхе Гальєго з Нью-Йоркського університету та Деніел Ріко з Мерілендського університету. Вони зосередились на Колумбії й скористались одержаною від уряду інформацією, де відбулося винищення коки вручну і за допомогою розпорошення гербіцидів із повітря (докладні дані є в бортових реєстраторах літаків). Цю інформацію вони зіставили з даними ООН про ціни на листя коки в різних регіонах країни. Звівши докупи обидва набори даних, вони змогли побачити вплив знищення коки на ціни за неї, котрі фермери правили від картелів¹.

Якби справді працювала скерована на скорочення постачання стратегія нищення плантацій коки, слід було б очікувати в зонах активнішого знищення більшого зростання цін, ніж там, де гербіциди не застосовувалися. Змен-

¹ Jorge Gallego and Daniel Rico, "Manual Eradication, Aerial Spray and Coca Prices in Colombia", неопублікована стаття, 2012, доступна онлайн: http://www.mamacoca.org/docs_de_base/Fumigas/Daniel_Rico_GallegoJorge_Manual_Eradication_Aerial_Spraying_and_Coca_Prices__2012.pdf.

шення обсягів коки, за інших однакових умов, мало б змусувати місцеві картелі платити селянам більше. Однак Гальєго і Ріко такого не виявили. Натомість вони встановили, що знищення майже не вплинуло на ціну листя коки або різних нелегально очищених її продуктів, що їх фермери іноді продають картелям. Здивовані, вони повторили свій аналіз, припустивши річний лаг між знищенням і продажем, бо раптом потрібен додатковий час на вплив дефіциту на зростання цін. Проте й цього разу вони висували, що знищення врожаю майже не вплинуло на гуртові ціни, які фермери правили від картелів.

Економісти висунули гіпотезу, що збройні групи, які контролюють кокаїнову торгівлю в Колумбії, працюють як монопсонії. За нормальних ринкових умов фермери-вирощувачі коки пошукали б альтернативні варіанти й продали б листя тому, хто запропонує кращі гроші. Це означало б, що в разі дефіциту покупці коки підвищують цінові пропозиції й ціна на листя зростає. Але особливість збройного конфлікту в Колумбії в тому, що в кожному конкретному регіоні ситуацію контролює якась одна група наркоторгівців. Ця група — єдиний місцевий покупець листя коки, який диктує ціну, як це іноді може робити *Walmart*, визначаючи ціну на продукцію, яку купує. Це означає, що коли зростає вартість виробництва листя коки через знищення, хвороби рослин абощо, то втрати надолужують фермери, а не картель. Так само як великі ритейлери захищають себе і своїх покупців від зростання цін, змушуючи постачальників брати удар на себе, картелі стримують власні витрати за рахунок вирощувачів коки. «Удар повністю приймають вирощувачі, а великі покупці можуть [...] тримати фіксовану ціну», — пишуть Гальєго й Ріко.

Тобто не те щоб стратегія знищення не була ефективною. Проблема радше в тому, що вона б'є не по тих, по кому треба. Контроль, який мають картелі над системами постачання (подібно до *Walmart*), означає, що внаслідок погіршення умов вирощування коки бідні фермери біднішають, а на прибутки картелів і зростання ціни для споживачів це не вельми впливає.

— Ми проти всього цього, — каже фермер із Тринідад-Пампи, який просить не називати його імені. Він має на увазі офіційні програми знищення, під час яких рослини виривають із корінням. — У нас постійні сутички з урядом через це. Нас це обурює. Селяни не хочуть мати справу з гангстерами, які контролюють кокаїновий бізнес, але їм не до вподоби, коли обмежують вирощування того, що вони можуть, — каже він.

Поруч, на мурі біля врожайного поля, написано білою фарбою: «Цю ділянку землі **КОНФІСКОВАНО** для знищення врожаю». Усі неліцензовані плантації підлягають ліквідації, внаслідок якої погіршується стан фермерів і не зачіпаються підвалини діяльності їхніх клієнтів — картелів. Виробництво залишається на високому рівні, роздрібні ціни — низькими, а кокаїновий бізнес працює далі. Якби він був легальним, Бад і Сем Волтони могли б знайти чимало позитивного в андській системі постачання наркокартелів.

• • •

Поблизу того місця, де ми з Едгаром Мармані пили величезну пляшку пепсі, яку, зрозумів я, мені доведеться допити (що я охоче й робив), тендітні руки здіймались, аби зірвати листя з вершечків куща коки. У Тринідад-Пампі

діти працюють у полі з шістьох років: до обіду вони в школі, а далі допомагають батькам саджати коку і збирати врожай. Дитсадка в селі нема, й малята чимчикують із батьками до роботи на терасах або дрімають у слінгах у матерів на спині. Умови деінде в Андах не кращі: за оцінкою ООН, пересічний вирощувач коки заробляє трохи більше ніж 2 долари за день. Злидні вирощувачів коки різко контрастують зі способом життя заможних кокаїнових баронів, які хизуються своїми «феррарі» й приватними зоопарками.

Як можна змусити картелі взяти на себе частину витрат? Їхня заснована на монопсонії влада зумовлена тим, що у фермерів — лиш один покупець. Тож очевидним рішенням могло б стати посилення конкуренції на ринку закупівлі коки, завдяки якій у фермерів з'явилось б більше потенційних покупців, а картелям довелося б платити за продукцію ринкову ціну. Але тут є притичина: оскільки кока в більшості країн нелегальна, уряди не здатні істотно посприяти збільшенню кількості покупців на ринку. Тож вони спробували підвищити ціну в інший спосіб: аби селяни менше залежали від продажу коки картелям, їм надали можливості альтернативного заробітку на прожиття.

Тож замість батога знищення, яке покликане зробити вирощування коки менш привабливим для фермерів, творці державної політики запропонували пряник у вигляді субсидій на вирощування інших культур. У деяких європейських країнах, що їхні дипломати в приватних розмовах піддають критиці підтримувану США політику знищення плантацій, розробили проекти заохочення інших видів агробізнесу. Ідея полягає в тому, що якби можна було зробити вигіднішим вирощування іншої, легальної культури, а не коки, то фермери перейшли б на неї. У *cocaleros*

є до цього інтерес. Навіть Едгар Мармані, місцевий профспілковий лідер, каже, що розглянув би перехід до іншого виробництва, якби була нижчою вартість стартапів.

— Птиця, помідори, свинина — усі вони прибутковіші за коку, але ж потрібні інвестиції... — скаржитися він.

Євросоюз дав на це трохи коштів, профінансувавши в Болівії проекти заохочення вирощування бананів, кави й цитрусових, серед іншого. Схожа тактика випробовувалась в інших частинах світу, де є проблема орієнтації сільського господарства на виробництво наркотиків: в Афганістані, звідки походить найбільша частина опію, фермерів заохочували вирощувати пшеницю чи бавовник замість опіумного маку.

Уже є приклади ефективності такої стратегії. В останньому дослідженні Центру глобального розвитку (ЦГР), науково-дослідної організації, що розташована у Вашингтоні, зроблено спробу з'ясувати, як мексиканські фермери вирішують: вирощувати легальну чи нелегальну культуру?¹ Дослідники зосередилися на марихуані та опіумі, основних наркокультурах у Мексиці, і порівняли їх із вирощуванням такої легальної культури, як кукурудза. Значення останньої для мексиканців важко переоцінити, бо її споживання тут схоже на наркозалежність. Кукурудза — основний складник тортильї, національної перепічки, якої пересічний мексиканець споживає двісті фунтів на рік. У Мексиці є популярна приказка: «*Sin maíz, no hay país*» («Без кукурудзи немає країни»). На емблемі профспілки пекарів тортильї — зображення похмурого Центе-

¹ Oeindrila Dube, Omar Garcia-Ponce, and Kevin Thom, "From Maize to Haze: Agricultural Shocks and the Growth of the Mexican Drug Sector", Center for Global Development, 2014, at <http://www.cgdev.org/sites/default/files/maize-haze-agricultural-shocks-growth-mexican-drug-sector0.pdf>.

отля, мстивого ацтекського бога кукурудзи, якому приносили криваві офіри з людей.

При всій патріотичності й практичності кукурудзи в останні десятиріччя стало непросто на ній заробляти через несамовите коливання цін, що руйнувало фінанси фермерів. Мексиканські кукурудзівники стали свідками падіння цін на кукурудзу після підписання Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (*NAFTA*) 1994 року, яка відкрила їхній ринок для конкурентів зі США. А бувало, ціни стрибали через посуху на північ від мексиканського кордону. Автори дослідження з ЦГР побудували графік на основі цієї цінової інформації й даних про кількість землі, на якій у Мексиці вирощують марихуану та опіум. Наскільки ж сильною була спокуса у кукурудзівників перейти на вирощування наркокультур у період низьких цін на кукурудзу?

Виявляється, дуже сильною. Протягом 1990-х років ціна на кукурудзу падала, і фермери почали переходити до вирощування більшої кількості марихуани, а також опіуму. Автори підраховали, що в зонах вирощування кукурудзи 59-відсоткове падіння ціни на неї призвело до 8 % зростання вирощування марихуани й 5 % — опіуму. Проте були й гарні новини: коли після 2005 року ціни на кукурудзу знову почали зростати, обсяг вирощування марихуани різко впав. Могло бути й інше пояснення: бум легальної марихуани в США значно зменшив стимули для мексиканських фермерів її вирощувати (див. розділ 10). Виробництво опіумного маку залишилося високим навіть після відскоку цін на кукурудзу. Тобто автори виявили, що ціна на кукурудзу справляла істотний вплив на бажання фермерів вирощувати нелегальні культури.